

ESGLÉSIA LOCAL I ESGLÉSIA PARTICULAR. UNA PARÀFRASI ALS TEXTOS DEL CONCILI VATICÀ II

per Josep AMENGUAL I BATLE

És un tòpic dir que, amb el Vaticà II, l'eclesiologia s'ha replan-tejat moltes qüestions o, almenys, les ha revitalitzades. Una d'elles és la referent a l'església local. Efectivament, una volta que s'havia exposat la doctrina sobre el «misteri de l'església» (LG 1-9) i que s'havia elaborat una sumària reflexió teològica per a explicar com aquest misteri té unes manifestacions històriques quan comença a formar «el poble de Déu» (LG 9-18), calia dir explícitament on, en veritat, es troba, viu i es fa perceptible aquest poble; calia obviar la sensació que aital teologia conciliar restàs dins la inconcreció, o dins la utopia, entesa en el sentit propi del mot, és a dir, que aquell ensenyament no es feia vida enlloc.

De fet, aquesta fou la sensació de molts de bisbes i pèrits conciliaris, fet que provocà una reacció pel juliol de 1964, quan es redactà un afegit, que és com una falca introduïda dins el número 26 de la LG, dedicat al deure santificador dels bisbes; aquest text es refereix precisament a l'església local¹.

1. Vegeu la sinopsi dels diversos esquemes i del text definitiu de LG, en G. ALBERIGO- F. MAGISTRETTI, *Constitutionis Dogmaticae «Lumen Gentium»*. *Synopsis historica*, Bologna 1975, p. 136; també Josep PERARNAU, *Constitució Dogmàtica sobre l'Església* (Edició del text, traducció, introducció, llocs paral·lels, notes, comentari i índex), Castelló de la Plana 1965, pp. 140-141; Karl RAHNER, *Kommentar zu LG 26*, dins *Lexikon für Theologie und Kirche. Das Zweite Vatikanische Konzil, I*, Freiburg-Basel-Wien 1966, pp. 242-243; Ramon POU I RIUS, *L'Església local. Reflexió entorn del n. 26 A de la «Lumen Gentium»*, dins: RCatT III (1978) 362-364.

Són unes paraules que trastornen tota la redacció². Vull dir tot de seguida que ningú no pensi que aquestes paraules es refereixen directament a l'església local com a equivalent de la diòcesi³. LG 26a diu així:

«L'església de Crist es troba en totes les assemblees locals legítimes que en comunió amb els seus pastors porten també aquest mateix nom en el Nou Testament⁴. Car elles són en cada indret el poble nou que Déu ha cridat en l'Esperit Sant i en plenitud de debò (cf. 1Te 1,5), i en elles la proclamació de l'Evangeli del Crist congrega els fidels a celebrar el misteri de la Cena del Senyor, i el Cos del Senyor "pres en menjar i beguda els desvetlla el sentit de germanor". Onsevulla que hi hagi una assemblea amb altar, en comunió sagrada amb el bisbe, es fa visible la caritat i la "unitat del Cos Místic, ineludiblement vinculat a la salvació". I allí hi ha el Crist. Són assemblees sovint d'escassa gent i pobra, o d'emigrats esparsos de llur comunitat. Allí hi ha el Crist potent per fer l'Església una, santa, catòlica i apostòlica⁵. Car "el Cos i la Sang del Crist que prenem, què ens fa sinó transmutar-nos en això mateix que prenem?"...»

L'afirmació del Vaticà II és prou clara per a contribuir a reordenar la nostra concepció d'església: d'una concepció d'església descendent, a una vivència d'església ascendent.

En primer lloc, alliberar-la de les ressonàncies immediatament jurídiques, per a començar per reconèixer que hi ha església on se

2. Gérard PHILIPS, *La Iglesia y su misterio en el Concilio Vaticano II* (Historia, texto y comentario de la Constitución «Lumen Gentium»), I, Barcelona 1968, p. 419.

3. Vegeu *Acta Synodalia Sacrosancti Concilii Oecumenici Vaticani II, III, Periodus Tertia, Pars I, Sessio Publica IV, Congregationes Generales LXXX-LXXXII* (Typ. Poly. Vat.), Città del Vaticano 1973, p. 253: «rogantibus pluribus patribus, consideratur autem Ecclesia particularis praesertim infradiocesim, sive alia ratione convocetur, semper tamen sub dependentia ab Episcopo». Text de la relació donada dins la Congregació General 90ena. Per això, resulta sorprenent allò que va escriure Armando BANDERA, *Iglesia Universal e Iglesia particular*, CT 105 (1978) 89: «Respecto de la iglesia estrictamente particular o diocesana, la Constitución dogmática sólo tiene un breve texto en el número 26».

4. Vegeu J. SÁNCHEZ BOSCH, *Iglesia e iglesias en las cartas paulinas*, RCat VIII (1983) 1-43; Íd., *La Iglesia universal en las cartas paulinas*, RCat IX (1984) 35-81. També Josep AMENGUAL I BATLE, *Poble-Església local. Vint anys de Postconcili a Mallorca*, Publicacions del Santuari de Lluc (Inca), 1985, pp. 56-63.

5. Cf. Una expressió semblant, referida a la diòcesi, en CD 11, citat més endavant, p. 31.

celebren els esdeveniments pasquals. Allà on hi ha els «ἐκκληται» reunits en «ἐκκλησία».

Aquesta perspectiva ens situa dins la comunitat primària que presideix el prevere, en comunió amb el bisbe.

L'incís de *LG* 26a, donades les circumstàncies i la intenció amb la qual fou introduït, es constitueix:

a) En un criteri d'interpretació de tota la *LG* i de tot el Vaticà II, pel que es refereix al seu ensenyament sobre l'església. Ramon Pou i Rius, referint-s'hi, ha escrit:

«Aquest text proporciona, sens dubte, una formulació teològica sobre l'església local, que bé pot ser considerada com una breu carta magna de l'eclesiologia ascendent, és a dir, del lloc capital que ha d'ocupar en l'eclesiologia l'església local degudament entesa»⁶.

b) Al mateix temps, aquest ensenyament col·loca l'església fora dels jocs de poder i del camp merament religiós, per a situar-la dins la història de la salvació, la qual es realitza actualment allà i quan es crea una comunitat de fe, de tal manera que l'església es forma i creix, especialment, en la celebració del misteri pasqual (cf. *LG* 3).

Tot i que la qüestió que ens ocupa sigui eclesiològicament cabdal, la història i el dret, entre altres factors, expliquen que el concili no s'expressàs servint-se d'una terminologia uniforme. Perquè els textos parlen de «ecclesia localis» i de «ecclesia particularis», sense establir una distinció clara entre ambdues expressions, ni tampoc assenyalant de forma unívoca els àmbits que abasta cada una d'elles. Henri de Lubac ho ha vist de la següent manera:

«Heus ací, doncs, encara dos epítets: “local” i “particular”, que sovint es troben ajuntats com a sinònims, o presos indiferentment l'un per l'altre. Un examen ràpid, tant dels escrits històrics o teològics del nostre segle com encara més especialment dels comentaris suscitats pel darrer concili, ja es tracti finalment dels textos episcopals (vegi's encara el Sínode romà de 1969), demostra que habitualment hom utilitza indistintament l'un o l'altre»⁷.

6. POU I RIUS, *L'Església local* 360, cf. p. 365. Vegeu, també, les pp. 373-379.

7. H. DE LUBAC, *Les églises particulières dans l'Église universelle*, Paris 1971, p.

Essent que l'església «local» i/o «particular» és «una forma sota la qual se presenta l'únic poble de Déu» (Schlier), dins l'anàlisi que emprendrem, començarem per veure les formes més elementals de manifestar-se l'església, segons els diversos nivells proposats pel Vaticà II. Ho farem en dues parts, la primera a partir del terme «localis», i, la segona, sobre l'altre, «particularis».

I. «LOCUS – LOCALIS»

1. *L'església local amb presidència presbiteral*

La decisió que el Vaticà II començàs els seus debats amb l'esquema de la constitució sobre la litúrgia fou presa per motius tan diversos com poden ésser la repugnància que se sentia respecte a altres qüestions més pròximes a les discussions internes entre els especialistes de la teologia o, sobretot, perquè les diverses subcomissions que havien elaborat l'esquema sobre la litúrgia havien fet ja un treball que responia a les expectatives posades en un «concili pastoral». El fet és que, des del punt de vista teològic, el Vaticà II s'inaugurà marcant unes pautes eclesiològiques autènticament renovadores⁸. Si l'opció pel començament de la discussió conciliar no estava motivada per una raó sistemàtica, el resultat d'haver començat per un document programàtic de la reforma litúrgica fou també posar les primeres pedres d'una reforma eclesiològica i, per tant, eclesial.

Amb la constitució *Sacrosanctum concilium* s'obrí camí una visió tradicional de l'església, això sí, força negligida per la teologia de la Contrareforma i, tal volta més, per la de la Restauració.

Efectivament, el context sacramental originà la primera referència conciliar a l'església local. Era una manera de corregir aquella eclesiologia polaritzada per l'òptica institucional. El Vaticà II co-

35 (= *Las iglesias particulares en la iglesia universal*, Salamanca 1974, p. 37). En les pp. següents l'autor mostra l'intercanvi de la terminologia dins els diversos contextos, amb referències ben clares, però que resten ben lluny de ser exhaustives, i no tenen en compte alguns indicis que duen a certs espais d'uniformitat, com p.e. l'ús de l'expressió «ecclesia particularis» dins *OE*, com a sinònim de «ritu» i no de diòcesi, com fa de Lubac.

8. AMENGUAL I BATLE, *Poble-Església local* 39-72.

mença per anteposar a qualsevol altra realitat eclesiològica aquella que és la creadora de la comunitat, com és la celebració eucarística, i, precisament, aquella celebració presidida pel bisbe, en la qual s'assoleix la «principal manifestació de l'església» (SC 41).

El concili pren com a inspiració fontal d'aquesta eclesiologia el model de l'època postapostòlica, representada pel corpus ignasià, que ja coneix la plasmació de l'episcopat monàrquic⁹. Les expressions referides a «la mateixa eucaristia», a «l'únic altar», etc.¹⁰, tenen simultàniament un valor jurídic i físic. La singularització i localització, expressades en una sola eucaristia «βεβαία» (= autèntica) (Ig Esm 8,1ss¹¹; Ig Ef 8,2), condueixen a les vertaderes arrels de l'església, i ens donen el sentit del seu nom, o sia una realitat comunitària, ben definida i observable, com és una assemblea.

a) *La celebració eucarística, creadora de l'església local*

L'experiència quotidiana de l'església-diòcesi, sovint, es troba allunyada dels esdeveniments que la convoquen, de manera que, per a descobrir la interdependència entre eucaristia-església¹², es

9. Aquí no entrem dins la qüestió de l'autenticitat ignasiana dels elements doctrinals sobre l'episcopat, d'altra banda prou segurs.

10. Cf. *Ig Mg 7; Ig Fild 4; Ig Esm 8*. El text seguit més de prop és el d'*Ig Fild 4*. Per cert, les traduccions de Miquel ESTRADÉ, *Les cartes de Sant Ignasi d'Antioquia*, Barcelona 1966, p. 131, i de Daniel RUIZ BUENO, *Padres Apostólicos*, (BAC 65), Madrid 21967, p. 483, respecten menys la literalitat d'Ignasi que el concili, car en SC es parla de la trilogia «bisbe, presbiteri, ministres»; la traducció conciliar de «διάκονος» és la de «minister», o sia que no correspon a la significació que han rebut dins la tradició cristiana, com és la de «diaca». Ruiz Bueno, en canvi, manté dins la significació etimològica el terme «presbyteros», car el tradueix per «el colegio de ancianos», i ja dóna el sentit tècnic cristià, quan es refereix a «los diáconos». Estradé encara va més endavant, en traduir per «col·legi dels preveres i dels diaques», p. 131.

11. Aquí també preferesc la traducció amb el terme «autèntica», o, com Estradé, «legítima», a l'altra «vàlida», com és la de Ruiz Bueno, perquè sembla convenient sortir d'una interpretació que imposi a Ignasi uns problemes jurídics posteriors. Pel mateix motiu, em sembla més ric traduir el terme βεβαία, amb el qual Ignasi aprova la celebració de l'eucaristia presidida per un altre que no sigui el bisbe, donant a tal paraula el sentit de «confiança» o d'«encàrrec», enlloc del més jurídic, com podria ésser «autorització», cf. Ruiz Bueno, *l.c.*

12. Vegeu com aquesta realització de l'edificació de l'església, amb l'eucaristia presidida pel prevere, fou posada de relleu dins el bell núm. 5 del decret PO; cf. també LG 11b i AG 9b. Si hom no vol buidar de sentit aquests textos, ha d'abandonar expressions que fan passar aquesta celebració a un ordre secundari. L'empobriement eclesiològic encara és major allà on l'eucaristia presidida pel bisbe està dins la

requireix un procés de reflexió, fins i tot filològica, que queda ben lluny de la sobrietat que ha caracteritzat, fins a hores d'ara, la predicació.

El primer motiu d'aquest distanciament es pot trobar en el fet que l'església diocesana ja no es pot veure com neix i es manifesta entorn del bisbe, atesa la general massificació de les comunitats, que fa impossible la realització de les paraules d'Ignasi d'una forma observable des del punt de vista físic i literal.

Deixant constància de les bones intencions dels pares conciliars respecte a les celebracions catedralícies presidides pel bisbe, cal adonar-se que el model d'església ignasià no es pot trasplantar impunement als nostres dies sense que aquesta transferència es converteixi en una crítica radical al model de diòcesi actual, extens i massificat, que al llarg dels segles ha succeït l'ignasià, que produï la teologia de què ens ocupam, d'una eclesiologia vinculada a allò que és sacramental.

El model ignasià no es pot trasplantar a la situació actual partint d'adaptacions verbals o merament teòriques que, per a la majoria dels creients, mai no arribarà a ser una experiència dins llur vida de celebració. Per aquest motiu, d'arrel teològica, cal revisar el model de diòcesi i també la funció del qui presideix l'eucaristia, de tal manera que aquella no es decanti massa cap al model purament o predominantment administratiu, i el prevere no sigui un anònim i impersonal president d'una confluència d'aspectadors religiosos, o de creients ocasionalment reunits¹³.

De tota manera, SC 42, tot mantenint el lloc nuclear de la celebració eucarística per a la formació de l'església, intenta de promoure un reformisme respecte a la diòcesi i a la parròquia, reconeixent, com és obvi, el bisbe com el president últim d'aquella celebració, que, de manera ordinària, troba en la parròquia el lloc més adient:

categoria dels esdeveniments extraordinaris. La mateixa visibilitat de l'església, amb un episcopalisme de nou encuny, en detriment del ministeri presbiteral, dificulta més la visibilitat de l'església, que esdevé llavors més experimentable dins el camp jurídic que dins el sacramental. Certes expressions de Hamer, citat més endavant, i de Bandera, donen aquesta impressió.

13. AMENGUAL I BATLE, *Poble-Església local*, 60-63.

«Com sigui que el bisbe en la seva església no pot presidir en persona el seu ramat ni sempre ni en tot lloc, s'han de constituir necessàriament assemblees de fidels, entre les quals sobresurten les parròquies, organitzades localment sota un pastor que fa les vegades del bisbe, car, en certa manera, elles representen l'Església visible establerta per tota la terra» (SC 42a).

Preparat el sentit primordial d'aquella comunitat que «localment» té la possibilitat de celebrar «l'esdeveniment església», el mateix text explicita el valor real i significatiu d'aquestes petites assemblees: elles, en certa manera, representen l'església universal.

Amb aquests antecedents, l'absència d'una referència a la comunitat local, dins l'esquema de la constitució sobre l'església¹⁴, fou justament criticada per K. Rahner, tot recordant que l'església no solament és una institució universal. Si hom parteix de l'universal, hom difumina l'església que troba la seva realització dins la vida quotidiana, perquè, en concret, l'església «es manifesta realment en la comunitat concreta entorn de l'altar, per tant allí el poble concret amb el seu senzill sacerdot celebra el gran misteri central de l'església i la paraula de Déu és proclamada, allí on hom neix, viu, sofreix, estima i mor. Al capdavant i en definitiva, l'Església en la seva realitat més autèntica i concentrada, en l'actuació real de la fe, l'esperança i la caritat, durant la vida i a l'hora de la mort, es troba allí»¹⁵.

Rahner havia ja expressat el seu pensament sobre la força real i significativa de la celebració eucarística de la comunitat dels creients, escrivint que «no se podrá negar que la iglesia manifiesta en grado mucho más alto (que en la celebración eucarística del sol prevere) la facultad de actualizarse cuando aparece como comunidad, es decir, como grupo de hombres ligados por un acontecimiento histórico y por la gracia» com és, de forma privilegiada, la celebració eucarística¹⁶.

14. Sembla que a certs autors, que han tractat sobre l'església local, els ha defugit el n. 42 de la constitució SC, que és el primer antecedent conciliar de l'eclesiologia local.

15. *Über das Schema von der Kirche*, Deutsches Konzils-Pressbüro, Roma 2. okt. 1963, pp. 5-6, citat per Josep PERARNAU, *Concili Vaticà II, Constitució sobre la Sagrada Litúrgia*, Barcelona 1964, p. 10.

16. K. RAHNER, *Algunas reflexiones sobre los principios constitucionales de la*

El fruit d'aquesta crítica, i d'altres fetes pels mateixos pares conciliars, fou, com hem vist, la incorporació d'una descripció de l'església local, amb clara inspiració neotestamentària¹⁷, tot retornant sobre el ministeri santificador del bisbe, que es realitza sobretot en la celebració eucarística.

Dins aquesta descripció de l'església, prevalen les referències locals, i això des de tres punts de vista¹⁸:

a) En primer lloc, hi trobam l'església com a assemblea actualment reunida per a la celebració eucarística, anomenada en el Nou Testament «església».

És «l'església congregada», que es manifesta com a tal «en totes les legítimes assemblees locals dels fidels».

b) En segon terme, aquesta congregació actual, que dinamitza la realitat església, té una referència a la comunitat que en brolla. Efectivament, cada una de les assemblees (= esglésies), «són, en el seu lloc, el nou Poble cridat per Déu» (LG 26a), és a dir, el poble que es reuneix és la comunitat creada permanentment per Déu, que no és dissol per la mera conclusió de la reunió de tots en un lloc.

c) D'aquí que sigui necessari destacar la comunitat estable, configurada com a poble, amb una referència al lloc que el sustenta. Cert que el text no explicita el contingut d'aquesta referència local, com a comunitat històrica; però no és menys cert que l'expressió conciliar lliga fortament el poble de Déu al seu medi i a la seva història¹⁹.

Iglesia, en Y.-M. CONGAR-B. D. DUPUY, *El episcopado y la Iglesia universal*, Barcelona 1966, p. 503, cf. pp. 502-505.

17. Josep PERARNAU, *Constitució Dogmàtica sobre l'Església*, Castelló de la Plana 1965, p. 141.

18. Cf. Hans KÜNG, *La Iglesia*, Barcelona ²1969, pp. 105-106.

19. Bonaventura KLOPPENBURG, *La Iglesia particular según el Concilio y Sínodo 1974*, dins *Medellín* 1 (1975) 184-186, sobre la immanència de l'església; pp. 189-190, sobre el pluralisme; més endavant, a partir de la p. 193, exposa el contingut del debat que tingué lloc en el sínodo de 1974, sobre la implantació o indigenització de l'església, fent suggeriments força útils i cercant de superar pors manifestades dins l'assemblea sinodal. Des de la perspectiva més cristològica, són interessants les línies d'Àngel ANTON, *Iglesia universal-Iglesias particulares*, dins *EE* 47 (1972) 416-417. El fet que aquest autor hagi remarcat, dins el citat article, la importància del principi d'analogia, contribueix a un plantejament clar i menys poruc de la realitat «església local», que el distingeix de l'estretor de Hamer i Bandera.

En conseqüència, els condicionaments històrics i les circumstàncies que expressen la vida civil de tota comunitat contribueixen a donar també una fesomia eclesial a l'assemblea local. Per aquí hom pot entendre de forma coherent el que diu *LG* 13 respecte a l'efectiva catolicitat i universalitat de l'església, per referència, precisament, al que és i prové del lloc.

En efecte, Crist, fet solidari amb la història de la humanitat, començant pels més petits (cf. Mt 25,41.45), historitza el seu compromís mitjançant la celebració eucarística, convocant incessantment la seva església enmig de comunitats humanes històricament existents, amb un patrimoni creat amb els béns creacionals rebuts en cada indret i desenvolupats segons les diverses forces històriques. Però, no solament s'estableix un contacte o juxtaposició de valors, sinó que l'anunci i la celebració provoquen una crítica, en el que té de purificador i d'integrador dels dits valors. D'aquí que, si hi ha un efectiu sentit de la catolicitat, la formació de l'església tindrà uns trets diferenciats pel respecte que ella mateixa exercirà sobre el que Déu, a través de la història, ha donat a cada poble.

Aquesta descripció d'església local compromet la celebració de l'eucaristia amb la creació constant de la comunitat, amb la seva pàtria i amb la seva història. Aquestes situacions concretes i, per tant, diverses, no són ignorades pel concili, quan en *LG* 26 es fa càrrec de la multiplicitat de situacions que condicionen la vida de les comunitats que celebren l'eucaristia.

b) *L'església local és essencialment solidària*

Si l'església, com a esdeveniment històrico-comunitari de salvació, necessàriament té referència a un lloc i a una història, no pot quedar esplèndidament aïllada per a fruit dels dons de Déu.

El text conciliar confia al prevere que presideix la comunitat la tasca d'exercir una pedagogia que desperti el sentit comunitari dins ella, perquè «no es pot edificar cap comunitat cristiana si no té l'arrel i el pern en la celebració de la sagrada Eucaristia, amb la qual, per tant, ha de començar tota educació de l'esperit comunitari. Aquesta celebració, perquè sigui sincera i plena, ha de conduir tant a les diverses obres de caritat i a l'ajuda mútua, com a l'acció missionera i a les diverses formes de testimoniatge cristià» (*PO* 6e). És el que abans ha dit el mateix decret sobre el ministeri dels preveres:

«La comunitat local no ha de fomentar sols la cura dels seus fidels, ans encara, plena de zel missioner, ha de preparar per a tots els homes el camí que porta a Crist. Té, però, especialment encomanats els catecúmens i els neòfits, que han de ser educats gradualment en el coneixement i la pràctica de la vida cristiana» (PO 6d).

La radicació local de la comunitat, per tant, s'obre necessàriament a la catolicitat, començant per educar per a la comunitat; això es diu expressament de l'educació dels nous cristians, els quals «seran rebuts en la comunitat local de la parròquia, de tal manera que hi adquireixin consciència de ser membres vius i actius del Poble de Déu» (AA 30).

c) *L'església local és essencialment missionera*

Perquè «els preveres, exercint en nom del bisbe l'ofici de Crist, Cap i Pastor, per la part d'autoritat que els correspon, apleguen la família de Déu com a fraternitat unida en el mateix esperit, i per Crist en l'Esperit la condueixen a Déu Pare. Per a exercir aquest ministeri, així com per als altres càrrecs dels preveres, es dona un poder espiritual, el qual, ben cert, és concedit per a edificar. En l'edificació de l'església, els preveres han de tractar tothom amb una humanitat exquisida, segons l'exemple del Senyor» (PO 6a).

La radicació i la sol·licitud missionera són dos factors a tenir en compte dins la informació que s'ha d'oferir per a despertar noves vocacions al ministeri: dins ella s'han de manifestar clarament «les urgències tant de l'església local com de la universal» (PO 11).

De fet, no just queda afirmada l'existència de l'església local i la seva importància, sinó que també el mateix terme «locus-localis», serveix per a descriure les funcions que li són pròpies, i per a declarar l'essencial comunió amb l'església universal. L'església, esdeveniment, neix amb l'impuls de tota la comunitat universal. Per tal raó, amb propietat, l'església local representa tota l'església.

d) *La funció del prevere*²⁰

Des d'aquesta multiforme perspectiva eclesiològica, la figura i el protagonisme del prevere queden més clarificats, per quant fan

20. Cf. les suggerents reflexions de K. RAHNER, *Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance*, Freiburg /B. 1973, III 3, pp. 115-126 (= *Cambio estructural de la Iglesia*, Madrid 1974).

d'ell el promotor i president efectiu de l'església local. D'aquí es deriven unes pinzellades sobre la seva identitat.

En primer terme, la missió dels preveres és la de garantir i expressar la comunió eclesial, en quant que «en les assemblees locals dels fidels ells són com una presència del bisbe, amb qui s'associen generosament, confiadament» (LG 28b).

En segon lloc, els ministres fan possible que la comunitat actui dins el misteri de salvació, mitjançant la celebració sacramental, en quant que, «santificadors i rectors sota l'autoritat del bisbe de l'ala del ramat del Senyor que els ha estat encomanada, en el seu lloc fan visible la universal església...» (*Ibid.*), expressant així la dependència ministerial respecte a Crist, cap de l'església, el qual pel ministeri sacramental la fa entrar dins el projecte de salvació.

Un tercer aspecte fa referència a la funció de capdavanters, característica del ministeri presbiteral. Amb la funció de presidència que han d'exercir, impulsen les comunitats a esdevenir allò a què són cridades per Déu: «governin i serveixin la seva comunitat local de tal manera que li escaigui ben bé el bell nom d'església de Déu, com el deim de l'únic poble de Déu universal (cf. 1Co 1,2; 2Co 1,1; etc.)» (LG 28).

e) *Algunes conseqüències per a la vida de l'església local*

La perspectiva sacramental que ens dona el coneixement d'allò que és l'església local i del seu sentit missioner, planteja un doble problema:

En primer lloc, cal preguntar-se si és possible de mantenir com a unitat pastoral bàsica la sola parròquia, en el sentit actual, essent que de fet hi ha altres llocs que celebren legítimament l'eucaristia i, per tant, són vertaderes esglésies locals, amb totes les conseqüències de representació de l'església universal.

Aquí, de fet, hi ha un nivell de competència entre els poders administratius (que es troben en mans de la parròquia) i la celebració sacramental eucarística, que és l'actualització de l'esdeveniment església, compartida amb altres llocs dins el territori parroquial. La dita celebració, en certs casos, pot ser més significativa pastoralment.

Des d'aquest punt de vista, cal preguntar-se si es poden mantenir en mera subordinació o marginació aquells llocs-comunitats que celebren l'eucaristia, o si no és una exigència d'aquesta con-

gregació de l'església local mantenir una coparticipació major dins la comunitat diocesana, a nivell de celebració d'altres sacraments, i de direcció d'altres activitats pastorals. La celebració eucarística en comunió episcopal demana una corresponsabilitat més ampla i efectiva dins una església diocesana que és «sagrament de salvació», abans que un complex administratiu.

La segona qüestió se presenta inversament, que es pot expressar amb unes preguntes en doble direcció:

¿És possible inaugurar o, en el seu cas, mantenir llocs de celebració de l'eucaristia, sens una referència més expressa a l'església local presidida pel bisbe, tant sacramentalment, com en les altres activitats pastorals?

Els preveres, que tenen la cura pastoral d'aquests llocs on es celebra l'eucaristia, essent com són els dits llocs vertaderes esglésies locals, poden mantenir-se al marge de la pastoral promoguda pel bisbe? La legitimitat de la celebració eucarística prové de la comunió amb el bisbe, realitat que és molt més profunda que la simple conformitat jurídica, o també més forta que el compartir unes afecions²¹.

Més encara, el bisbe i el prevere participen d'una manera especial del sacerdoci de Crist (cf. *LG* 28; *CD* 28; *PO* 1.2.5.7.12), i també d'una vertadera autoritat dins l'església (*PO* 6a)²². Essent així, cal preguntar-se si no és urgent que el prevere, el qual «en nom del bisbe» (*Ibid.*), reuneix la comunitat, tenguí un marge d'iniciativa pastoral, incloent-hi certs aspectes de la celebració sacramental, que li puguin donar un cert protagonisme dins la comunitat, i acostin més la seva relació amb el bisbe a allò que s'entén per participació i comunió, superant aquell nivell de simple dependència que l'assimila més al funcionari. Amb altres paraules, caldria reconèixer com a normals moltes situacions de fet, que s'expressen amb accions més creatives, i simultàniament intensificar la

21. Vegeu G. PHILIPS, *La Iglesia y su misterio en el Concilio Vaticano II. Historia, texto y comentario de la Constitución dogmática «Lumen Gentium» I*, Barcelona 1968, pp. 424-425.

22. A. MOSTAZA RODRÍGUEZ, *Poderes episcopales y presbiterales* dins *La función pastoral de los obispos*, (XI Semana de Derecho Canónico), Barcelona. 1967, pp. 45-47.

relació personal de comunicació, de comunió i de confrontació (cf. Ga 2,2), a costa de la relació de dependència, expressada en permisos i autoritzacions. De fet, l'organització d'encuny ignasià, des del moment que els preveres passaren a ser presidents, relativament autònoms, de les comunitats pròpiament locals²³, les presideixen en virtut de la missió rebuda, no els redueix al grau de delegats²⁴.

2. *Església local amb presidència episcopal*

El terme «localis» ens surt també al camí referit a un àmbit més ampli que el que fins ara hem considerat, com és aquell que és constituït pel conjunt d'esglésies presidides per un bisbe. Els textos tenen una ambientació i finalitats diverses. Les primeres referències s'originen dins la lectura providencialista que el concili fa de l'obra apostòlica. Altres llocs interessants es troben quan s'assenyala l'objectiu de la missió; d'altres, en canvi, tenen un caire més jurídic.

a) *Les comunitats apostòliques*

També des d'aquesta dimensió ens topam amb un substrat neotestamentari. En efecte, LG 23, mentre parla de les diverses manifestacions de l'església, que expressen llur comunió dins la col·legialitat episcopal, inicia el seu darrer apartat amb una referència històrica, que presenta la creació de les primeres esglésies d'una manera molt indeterminada, quant a llur estructura i a llurs dimensions. Just queda ben clara llur provenença apostòlica immediata o mediata:

23. K. RAHNER, *LTK, DZVK I* (1966), p. 244 ad. loc.

24. Com a delegats els considera J. HAMER, *Chiesa locale e comunione ecclesiale*, dins AMATO, *La chiesa locale. Prospettive teologiche e pastorali*, Roma 1976, p. 33. Hamer, a la p. 35, al meu parer, no contribueix gaire a aclarir la missió del bisbe, repetint l'expressió «semplice sacerdote», tot referint-se al prevere, el qual és també pastor en virtut de la consagració sacramental (com ell diu del bisbe). Per no sortir d'un text poc sospitos, es vegi el cànon 1008 (CIC 1983). Després de l'empobriment eclesiològic atribuïble a l'aplicació de l'adjectiu «simple» al substantiu «fidel», no es clarifica més l'estructura ministerial, aplicant-lo ara al «sacerdot» (entengui's «prevere»).

«Fou voler de Déu provident que s'agrupassin orgànicament diverses esglésies passats uns temps que les havien plantades els apòstols i llurs successors; en els quals grups, s'hi ha arrelada —dintre la fe única i la constitució divina única de tota l'església— una pròpia disciplina, una litúrgia pròpia, un patrimoni d'esperit i de teologia» (LG 23d).

El que queda clar és que l'església de Jesucrist comença a realitzar-se localment, a partir d'una activitat evangelitzadora a cura d'un apòstol o dels seus successors.

Sens caure dins una teologia de conclusions, podem dir que la primera passa de la reflexió conciliar no ens obliga a veure en cada una d'aquestes esglésies una diòcesi, almenys des del punt de vista que ens és avui familiar. Sinó que allò que és primordial és la localització de la realitat església; aquesta comprovació és necessària per tal que hom no romangui dins l'abstracció, car en aquesta comunitat local «vere adest» (hi és present) l'església, i des d'ella hom pot arribar a la comprensió de l'església com a totalitat²⁵. D'això, com hem vist, en dóna raó LG 26a.

Les dites esglésies locals són una realització d'església que dóna lloc a unes agrupacions de comunitats, amb fesomia pròpia, entre les quals descollen les esglésies particulars.

b) *La creació de «novellae ecclesiae»*

L'atenció a les noves esglésies —que presenten una quantitat immensa de necessitats: unes per l'estadi de desenvolupament en què es troben llurs països; d'altres, pel creixement numèric dels seus membres, amb els consegüents problemes pastorals—, ha duit a la redacció del decret sobre l'activitat missionera, a utilitzar amb certa freqüència el terme «localis» dins els números que comencen amb la referència a la «ecclesia localis/particularis».

Com a text capital, dins la sèrie que trobam dins l'AG, podríem elegir el del número 32, que vol regular les relacions entre les noves esglésies i els instituts religiosos, «els quals han suportat durant molts segles els pes del dia i de la xardor, tant si s'han dedicat a l'obra de ple com en part. Sovint els ha encarregat la Santa Seu d'evangelitzar vastos territoris, i ells ho han fet, reunint-hi per a

25. Karl RAHNER, *LTK, DZVK I* (1966), p. 243.

Déu un poble nou, una església local adherida a llurs pastors» (AG 27a).

El concili considera possible l'aplicació del «*ius commissionis*» com una institució ocasional de l'església en un lloc determinat. La meta d'aquest estadi queda assenyalada tant pel superior jeràrquic, com pel de l'institut religiós, i és que «la nova comunitat cristiana esdevengui una església local, la qual haurà d'ésser regida oportunament, per un pastor propi amb el seu clergat» (AG 32b)²⁶.

Aquí, per tant, «església local» és un objectiu que s'ha d'aconseguir, com és la dotació de l'església diocesana dels ministres que d'ella hauran sorgit, com a expressió dels seu creixement eclesial. De fet, la utilització de l'expressió «església local» passa per damunt l'esdeveniment església, amb arrels sacramentàries, per a descriure'n una configuració pastoralment acomplerta.

No s'oblidi el context immediat d'aquestes afirmacions que es troben, precisament, dins el capítol cinquè d'AG, que regula l'ordenació de l'activitat missional.

Aquesta perspectiva organitzadora, que pretén d'aconseguir aquella institucionalització mínima en quant enclou els ministres i altres serveis, predomina dins el decret. Aital procés no es presenta com a foment d'una sobreestructura, ans al contrari, com un instrument essencial per tal d'assolir la radicació i maduració eclesials. Tal objectiu requereix un conjunt diversificat de mitjans que, si tal volta en alguns casos es demanen perquè es té com a model una imatge occidentalitzada d'església, en definitiva ajuden a ésser-ho sens una situació de dependència, sinó de comunió solidària.

26. Aquí cal corregir la traducció catalana de la BAC 265, p. 680, on la frase «*omnia ad hunc finem dirigere ut nova communitas christiana in terram localem crescat*», pren el sentit com si es tractàs d'un creixement «dins un lloc», en comptes d'indicar una tendència «cap a».

Caldria conèixer el fons de la qüestió, de forma que es descobris què significa exactament bisbe «propi» dins la mentalitat occidental, o, més concretament, atesa la possible aplicació que se'n fa quan es tracta del nomenament de bisbes i llur trasllat. ¿Es pot parlar de «propi», mentre el nomenament tengui per objecte una persona que pertany al mateix estat que la diòcesi per a la qual és nomenat? Basta aquest punt de referència polític?

Cal llegir, tal volta, a la llum del que es practica en el Tercer Món, i no tan inspirats per la inèrcia de la praxi europea secular, que sembla indiscutible, almenys a certs nivells.

En aquest sentit, és bo partir del començament del capítol tercer del decret AG: «De ecclesiis particularibus», amb el seu primer número, el 19a, que ens diu:

«El treball d'implantació de l'església en un determinat grup d'homes ateny un terme precís quan la congregació dels fidels, arrelada de temps en la vida social i ja més o menys adaptada a la cultura del lloc, frueix d'una certa estabilitat i fermesa.»

Feta aquesta referència a la meta de l'acció missionera, el mateix número parla de l'acció missional de l'església respecte a les comunitats que tenen necessitat «en gran manera d'una acció missionera indefallent de tota l'església que els forneixi sobretot les ajudes que serveixen d'increment de l'església local i de maduració de la vida cristiana. També cal que aquesta acció missionera porti socors a les esglésies fundades temps ha, que es troben, però, en un determinat estat de regressió o defallença» (AG 19d).

No oblidem que el concili dóna una tònica dinàmica i permanent, és a dir, mai acabada de la implantació de l'església; a vegades esglésies antigues poden trobar-se en situació precària. Llavors també la comunió solidària de les esglésies s'ha de manifestar en virtut de l'impuls eclesial mateix, sens necessitat de recórrer a altres inspiracions.

Aquesta perspectiva institucionalitzadora s'observa cada cop més centrada en la relació «clergat-lloc». I això per motius evidents, dels quals no cal parlar aquí.

Per tal raó el Vaticà II presenta com un mínim que l'església local estigui «proveïda d'una colla, per bé que insuficient, de sacerdots, religiosos i seglars, del propi país (= *localium*) i d'aquells ministres i institucions que són necessàries per a desenvolupar i examplar sota la guia del propi bisbe la vida del poble de Déu» (AG 19a), i, «en créixer la clerecia local» (AG 32d), caldrà reestructurar la mateixa església, cercant una aportació especialitzada dels instituts missioners.

Tot aquest procés conduirà a la formació d'una església radicata «en els bons costums i institucions locals» (AG 19b).

De tota manera, la relació «clergat-lloc» dins l'AG queda oberta a dos camps importantíssims per a radicar l'església.

El primer, és la constitució d'un cos ministerial, segons parla el número 16, expressant els diversos graus que això comporta: «per-

què l'església clava unes arrels més profundes en cada grup d'homes quan les diverses comunitats de fidels tenen, sortits dels seus propis membres, ministres de salvació en l'ordre dels bisbes, dels preveres i dels diaques» (AG 16a).

Ara bé, la perspectiva conciliar no queda acomplerta amb el fet que els dits membres hi sien. Detalla, a més, unes línies generals de formació, per no fer just una mera concessió a l'auctoconia, sinó perquè s'assoleixi una vertadera maduració. Així, no bastarà que un o altre ministre ocupi una funció directiva, sinó que caldrà que hi hagi un nivell de preparació ampla «perquè les esglésies noves tinguin a mà sacerdots de la clerecia local que, amb una acurada preparació científica i pastoral, puguin exercir els càrrecs eclesiàstics de més compromís» (AG 16e).

Del que s'ha dit no es pot crear una realització de l'església esplèndidament tancada. Les noves comunitats no es poden considerar plenament implantades fins que elles també participin en el dinamisme de tota l'església, el qual s'expressa en la missió. En tal sentit, podem veure alguna indicació.

Concretament, cal que el clergat local no es limiti a aquelles tasques destinades a conservar la fe dels ja cristians, sinó que «els sacerdots del país» («presbyteri locales») han d'emprendre ardentment la tasca de l'evangelització en les esglésies novelles i se'ls demana reiteradament una creativitat i disponibilitat «per a emprendre el treball missioner en les regions llunyanes i abandonades i anar als més pobres» (AG 20 c.d.).

c) *La seu i el territori episcopals*

El decret CD, en el capítol segon, dedica l'atenció al bisbe i a la seva església, com bé ho indica el seu títol: «Els bisbes i les esglésies particulars». Aquesta intitulació ja ens assenyala l'ordre en què es desenrotlla la matèria, i així la secció segona, que es dedica a la «Circumscripció de les diòcesis», comença amb aquesta afirmació general:

«Per a aconseguir el fi propi de la diòcesi, convé que la natura de l'església es manifesti clarament en el poble de Déu que forma part de la mateixa diòcesi; que els bisbes hi puguin exercir eficaçment els seus ministeris pastorals i que hi sigui assegurada, de la millor manera possible, la salut del poble de Déu» (CD 22a).

Tot això fa referència a la seu episcopal i al territori diocesà, el qual ha de ser revisat, si és necessari, per a aconseguir-ne la funcionalitat.

En tal sentit, la revisió es faci, si cal, «assenyalant un lloc més convenient per a la seu episcopal...» (CD 22b).

Més endavant es precisa un poc més, donant unes normes generals, entre les quals es parla del «lloc» diocesà, en la revisió del qual, si cal, tinguin-se en compte «els límits de les circumscripcions civils i les circumstàncies especials de persones i llocs, per exemple, d'ordre psicològic, econòmic, geogràfic, històric» (CD 23,1).

Són una sèrie de característiques, desordenadament enumerades; però que totes condicionen enormement la història d'un poble i, per tant, d'una església local.

Sortosament no es mitifiquen les circumscripcions civils, en virtut del vell principi de l'acomodació —d'altra banda històricament aplicat amb prou flexibilitat i oportunisme, cosa que degué contribuir a fer que, tombant el s. XX, el Vaticà II no fes res per a magnificar-lo.

De fet, la història dels límits de les circumscripcions civils és prou trista i plena de guerres i violències, perquè meresqui una legitimació eclesiàstica. De toda manera, hom no les pot desconèixer. Però quan són una violència per al poble, no s'hauran d'acceptar per a organitzar una diòcesi, car són més lleugeres les complicacions burocràtiques per al bisbe i la seva administració —que han d'estar al servei del poble—, abans de posar sobre les fronteres una cobertura eclesial, fruit de tants d'interessos²⁷. Pesen més les altres circumstàncies que expressament anomena el text conciliar, puix fan referència a la vida que surt del poble, més que a la que li imposa un ordenament político-administratiu.

d) *La fórmula canònica «ordinarius loci»*

La dita expressió es troba, almenys, quinze vegades dins els tex-

27. Cal establir una confrontació entre el que és doctrina i el que és praxi, sobretot respecte als països que presenten trets diferenciats. Però no fóra honrat de procedir des d'alt amb aquells que no han assolit una consciència més definida. En tal cas, l'església no afavoriria els valors dels pobles (cf. LG 13), ans al contrari, els mantindria adormits.

tos conciliaris²⁸ i, més que indicar la vinculació amb un lloc o amb un poble, designa l'autoritat eclesiàstica en un lloc i respecte d'unes persones. En sentit neotestamentari l'ordinari hauria de constituir-se en el primer servidor de la comunitat eclesial d'un poble. Probablement aquest terme jurídic està massa gastat per a ésser recuperable per a la vida de l'església. De tota manera, redescobrir-hi aquesta dimensió solidària amb un poble creient, fóra desitjable.

Igualment observam que quasi la meitat de les vegades que apareix el terme «ordinarius loci» es troba en textos dedicats íntegrament als religiosos. Ja és prou clara la missió santificadora i rectora del bisbe, i es concreta també respecte als religiosos; però la relació entre aquests i els bisbes perdria molta càrrega afectiva i s'alliberaria de l'influx dels esquemes de poder si el bisbe fos un promotor del compromís amb el poble que té la història en un lloc, és a dir, si ajudàs a redescobrir la funcionalitat local de la missió dels religiosos. Així aquests no solament s'integrarien primordialment en virtut de la força del dret, ans també la urgència i la historicitat de llur missió apareixerien més clarament. La comunió en l'edificació de cada església local podrà empènyer més a una integració dels religiosos dins ella, que el que ho pugui fer qualsevol llenguatge jurídic.

28. Vet aquí els textos:

SC 64 i 68: «de iudicio Ordinarii»

SC 126: «in diiudicandis artis operibus Ordinarii...»

LG 45: «ab Ordinariorum loci iurisdictione...»

CD 35,4: «Ordinariorum locorum potestati subsunt... Ordinariis locorum subsunt...»

CD 38,2: «Omnes Ordinarii locorum cuiuscumque ritus... Ordinariis locorum necnon Coadiutoribus...»

PC 4: «approbatione... Ordinariorum locorum...»

PC 21: «auditis Ordinariis locorum quorum intersit...»

PC 24: «servatis normis a Sancta Sede et Ordinario loci traditis»

AG 15: «de iudicio Ordinarii loci...»

AG 32: «... obsecundent Ordinario loci; ...relationes inter Ordinarium loci et Moderatorem Instituti regantur...»

PO 10: «... exhortante proprio Ordinario, ... salvis semper iuribus Ordinariorum locorum...»

Vegeu també UR 8d: «auctoritas episcopalis localis»

Altres accepcions equivalents en OE 16: «hierarchia loci»; OE 20: «Patriarchis vel supremis in loco Auctoritatibus ecclesiasticis...»; OE 29: «hierarcharum locorum.»

3. *L'església local amb referència nacional*

Crec que per a arrancar la reflexió sobre aquest punt, molt important, ens pot servir la descripció de nació que trobam en qualsevol diccionari; a pesar que podria precisar-se més, i fins i tot polititzar-se, la preferesc d'aquesta manera precisament per la seva indeterminació i, sobretot, perquè és més corresponent a la natura de les coses —prenent *natura* en el sentit patristic, o si volem agustiniana, és a dir, significant l'estat en què avui es troben les coses—. La primera accepció de «nació» és aquesta: «Conjunt de persones que tenen el mateix origen o són del mateix país, amb un sentiment d'homogeneïtat social i d'interès mutu»²⁹.

A les esglésies primitives, formades als pobles així vinculats, es referiren ja les grans cartes paulines: així, s'esmenten les esglésies de Judea (1Co 11,16)³⁰, de Galàcia (1Co 16,1; Ga 1,2), les d'Àsia (1Co 11,19)³¹ i les de Macedònia (2Co 8,1). Encara que sigui de passada, observam que el nom d'aquestes comunitats ve dels pobles dins els quals s'ha reunit l'assemblea-església, i no es pren de l'estat al qual pertanyen més o menys voluntàriament cada un dels dits pobles. Nació i estat tenen una relació ben distinta amb la comunitat església. De la «nació» s'extreu el nou poble de Déu, que és l'església en un determinat lloc. L'estat romà, dins el context que tractam, fou simplement ignorat.

En el fons, hi ha una comunitat històrica que dona el nom a les esglésies; és a dir, que les assemblees de creients, formades per la Paraula i el Sagrament, immediatament reben l'influx de la història feta de comunitat i de terra; i, a la inversa, cada comunitat, amb la història i el trespòl que la sustenta i caracteritza, passa per una transformació, des del moment que dins ella es congrega el Nou Poble de Déu.

D'aquesta manera la comunió eclesial no desconeix l'existència

29. ALCOVER-MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, 7 (1956) 684, on hom pot trobar referències des dels cronistes del s. XIV fins a Joan Alcover, a les quals se'n podrien afegir d'altres.

30. La Vulgata singularitza en «ecclesia Dei» el que en grec són αἱ ἐκκλησίαι τοῦ θεοῦ. Convé de no oblidar que aquesta fou originàriament una denominació tècnica per a designar l'església de Judea.

31. Cf. Ap 1,4.11.20, on el traductor de la Vulgata supleix la veu *Àsia* en els vv. 11 i 20.

real de les comunitats, ans al contrari, ben prest es tipifiquen aquestes per llur tradició, de manera que, p.e., l'església dels jueus, encara que no sigui aquesta una denominació neotestamentària, sí correspon a una realitat del Nou Testament, prou rica de matisos, que aquí haig d'abstenir-me d'indicar-los.

Però és l'arrelament de l'església dins cada un dels medis en què penetrà el que la féu créixer, i la seva catolicitat fou més que mai significativa³² en el doble sentit de la paraula: en assumir els valors de cada poble, sense fer discriminacions per raó de la seva grandesa o manca de poder, i, per l'altra banda, assumir-los amb la llibertat crítica de l'evangelí, per a combatre el sincretisme. Les comunitats que es tancaren respecte als valors de la base popular dels llocs diversos, desaparegueren, com succeí en bona part de les esglésies nord-africanes, que no havien arrelat prou dins els pobles que eren anteriors a l'ocupació romana. Cosa semblant esdevingué amb aquelles altres que no mantingueren amb força i claredat el patrimoni neotestamentari; prest caigueren en el sincretisme, com hom pot comprovar en diverses comunitats judeo-cristianes, tancades a la gran església, que tornaren a situacions pre-cristianes o a un cristianisme simplement religiós.

Pressuposant aquesta realització històrica de l'església, el Vaticà II indica, d'una manera dispersa, quines són les característiques que el «lloc» ofereix a la realització de l'església i que són fonamentals per a una necessària, i ensems complexa, congregació dels homes, per tal que esdevengui poble de Déu, i no una simple massa ahistòrica de persones.

Aquesta és una tasca lenta, però insubstituïble per a anar recreant l'església des de la base; el treball que s'imposa es manifesta en una recuperació i un respecte per la vida en diversos camps. La fe que congrega l'església té unes mediacions ineludibles, entre les quals cal destacar-hi la cultura:

«Efectivament, des del començament de la seva història, l'església va aprendre a expressar el missatge de Crist servint-se dels conceptes i de la llengua de cada poble, i va procurar, a més, il·lustrar-lo amb la saviesa dels filòsofs. Tot això amb la intenció d'adaptar, dintre dels límits possibles, l'Evangelí al nivell del poble i a les exigències dels savis. No hi ha cap

32. Cf. Jean GAUDEMET, *L'Église dans l'Empire Romain (IVe-Ve siècles)*, Paris 1958, pp. 389-390.

dubte que aquesta adaptació de la predicació de la paraula revelada s'ha de mantenir com a llei de tota evangelització. Perquè així es desperta en qualsevol país la possibilitat d'expressar el missatge de Crist segons l'estil que més se li adiu i, al mateix temps, es fomenta un intercanvi viu entre l'Església i les distintes cultures» (GS 44b).

Aquesta realitat, segons el concili, té una arrel cristològica, que s'expressa dins la fonamentació de l'obra missionera de l'església, quan s'escriu:

«L'església enviada per Crist per tal de manifestar i comunicar a tots els homes i pobles la caritat de Déu reconeix que encara li queda per fer una tasca missionera ingent. Car els dos mil milions d'homes, nombre que augmenta cada dia, que s'aplega en grups grans i fixos amb nexes estables de vida cultural, antigues tradicions religioses i llaços fortíssims de relacions socials, encara no han sentit res o ben poc de l'anunci de l'Evangeli. D'ells, els uns segueixen algunes de les grans religions, els altres en canvi resten estranys al coneixement de Déu i d'altres expressament en neguen l'existència i encara a vegades el persegueixen. L'església, per a poder oferir a tots el misteri de salvació i la vida que Déu ens ha duit, ha d'inscriure en tots aquests grups amb el mateix afany amb què Crist es va unir per la seva encarnació a les condicions concretes socials i culturals dels homes amb qui va conviure» (AG 10).

La continuació del dinamisme de l'encarnació és una preocupació conciliar que té múltiples manifestacions, com veurem tot seguit.

a) *L'acomodació i adaptació a les exigències del lloc*

En les expressions litúrgiques:

L'elaboració d'un ritu propi del matrimoni: «A més, es dona a l'autoritat eclesiàstica territorial competent, de què es parla en l'article 22, § 2, d'aquesta constitució, la facultat d'elaborar, segons l'article 63, un ritu propi que estigui d'acord amb els usos de cada lloc i cada poble...» (SC 77c).

L'adaptació de l'any litúrgic: «Les adaptacions, quan calguin, segons les condicions dels llocs, es faran d'acord amb els articles 39 i 40» (SC 107).

L'adaptació dels objectes i vestits litúrgics: «...es faculta a les

conferències territorials de bisbes per a efectuar les adaptacions a les necessitats i als costums locals...» (SC 128b).

L'adaptació del calendari: «...a fi de fomentar la unitat entre els cristians que viuen en una mateixa regió o nació, s'encomana als patriarques o a les supremes autoritats eclesiàstiques locals que, unànimement i confrontant parers amb els interessats, acordin de celebrar la festa de Pasqua el mateix diumenge» (OE 20).

Les diverses expressions religioses: «Car les diverses formes de pietat marial, doctrinalment sanes i rectes, que l'església ha consentides segons els temps i els indrets ('locorum conditiones'), segons el tarannà i ingeniositat dels fidels...» (LG 66).

En l'apostolat dels laics:

«Tanmateix, la vocació especial del laic consisteix a fer acte de presència vital de l'església en aquells indrets i situacions on només per mitjà de seglars pot ella esdevenir la sal de la terra» (LG 33b).

«Caldrà instaurar de tal manera l'ordre temporal que, servant íntegrament les seves lleis pròpies, esdevengui conforme als principis ulteriors de la vida cristiana i adaptat a les diverses condicions de llocs, temps i pobles» (AA 7e).

«Les organitzacions que, a judici de la jerarquia, tinguin simultàniament, aquestes característiques, seran considerades Acció Catòlica, malgrat que ostentin formes i noms diversos per les exigències de llocs i pobles» (AA 20d). Coherent amb aquesta adaptació, continua el text conciliar: «Cal estimar rectament totes les associacions de l'apostolat. Però aquelles que la jerarquia, segons les necessitats dels temps i dels llocs, hagi lloat o recomanat o hagi cregut més urgent d'establir, seran tingudes com a molt importants...» (AA 21a).

En la formació dels seminaristes:

Comencem per observar que les normes per a la formació de cara al presbiterat «seran adaptades a les circumstàncies peculiars de lloc i temps» (OT 1), així com també s'establiran, ateses «les circumstàncies de lloc» (OT 3b), aquelles institucions destinades a fomentar les vocacions.

També tendran present el factor local («pro... locorum condicione») les pràctiques pastorals dels seminaristes.

En l'ecumenisme:

La comunió «in sacris» se regularà tenint presents, entre altres, les circumstàncies dels llocs («circumstantiis locorum»), que discernirà «l'autoritat episcopal local» (*UR* 8d).

Respecte a les esglésies orientals en la dita comunió, l'església catòlica, «segons les circumstàncies de temps, llocs i persones, ha adoptat i adopta sovint una manera d'obrar menys rígida» (*OE* 26).

L'adaptació de la vida religiosa:

Parlant dels instituts de vida contemplativa, indica el decret *AG* 18d, que «tots han de procurar cercar la genuïna adaptació a les condicions locals».

Aquest factor fou assumit com a important per a la creació de nous instituts, que s'han de veure enriquits amb els valors de les noves esglésies dels que són nous pobles per a l'església, segons llegim en *PC* 19: «Per motiu especial s'han de promoure i cultivar, en les noves esglésies, aquelles formes de vida religiosa que tenguin en compte el caràcter i procedir dels habitants, com també els costums i condicions del lloc.»

La pobresa no es viu en abstracte, sinó que «els mateixos instituts, considerades les circumstàncies de cada lloc, han d'esforçar-se a donar testimoni com a col·lectivitat de pobresa...» (*PC* 13e). I el mateix criteri és el que s'ha d'imposar a la revisió de les obres: «Els instituts conservin i compleixin fidelment les obres que els són pròpies, i atenent a la utilitat de l'església universal i de les diòcesis, les ajustin a les necessitats de temps i llocs...» (*PC* 20a). I, finalment, també la clausura papal ha de tenir una referència a les dites circumstàncies («iuxta temporum locorumque condiciones») (*PC* 16a).

La coordinació de les conferències episcopals:

Llur treball no pot quedar absorbit per les grans qüestions, ans cal deixar-se conduir pels pobles que presideixen, per la qual cosa cal que dins les seves discussions i programacions davallin als problemes immediats i «no descurin les diferències locals» (*AG* 31a), dins les quals viuen els fidels de les diverses esglésies.

Les obres de l'església:

S'han de crear segons exigeixen les circumstàncies de temps i lloc («temporum et locorum circumstantias») (*GS* 42), criteri que té una aplicació dins la col·laboració entre la comunitat política i l'església, ambdues al servei de l'home («attentis locorum temporumque adiunctis») (*GS* 76c).

Llengua del poble:

És la que ha de trobar un lloc dins la celebració litúrgica. Es podrà donar el lloc convenient a la llengua vernacle en les misses celebrades amb poble, particularment en les lectures i en la «oració comuna», i, segons les circumstàncies locals, també en les parts que toquen al poble (*SC* 54a).

Els ministres, quan es traslladen, cal que coneguin la llengua del lloc on són enviats; aquest és el criteri que es desprèn de l'acomodació missionera, que s'inspira en la pràctica apostòlica de fer-se tot a tots, marginant altres formes d'obrar, inspirades en concepcions polítiques, és a dir, de poder. En aquest sentit diu el Vaticà II: «És també molt convenient que els qui es dirigeixen a una nació nova mirin de conèixer degudament no sols la llengua d'aquest lloc, ans també l'especial caràcter psicològic i social del poble que volen servir amb humilitat, comunicant-s'hi tan perfectament com puguin, de tal manera que segueixin l'exemple de l'apòstol Pau (... , 1Co 9,19-20)» (*PO* 10c).

L'adequació de la predicació, de la litúrgia i del dret:

Els mitjans d'evangelització i de celebració, i de manera semblant l'organització interna de l'església, no poden servir independentment dels criteris evangèlics expressats: «... la fe, finalment, és ensenyada amb una catequesi escaient, proclamada en una litúrgia ajustada a l'esperit del poble i, mitjançant una legislació canònica adient, introduïda en els bons costums i institucions locals» (*AG* 19b). L'exhaustiva informació sobre aquestes circumstàncies cau dins les responsabilitats organitzatives de la Congregació per a la Propagació de la Fe, la qual tindrà personal preparat, entre altres coses, per a «aplegar les notícies oportunes... sobre la situació local dels diversos països i la manera de pensar dels diversos grups humans...» (*AG* 29g).

El mitjans de comunicació:

Les circumstàncies de lloc, entre altres, afecten la informació, de tal manera que si no són degudament ateses, poden incidir en la seva mateixa honestat, fins al grau de comprometre-la (*IM* 4).

Les tradicions de les esglésies:

Tal volta és més realista, des d'un cert nivell, parlar de tradicions més que de tradició, cosa que pot contribuir a clarificar el que és central per a l'església i el que depèn més de la història. Respecte a les tradicions, el concili té alguns textos que cal retenir, i no solament aplicar a les esglésies orientals, que són l'objecte directe del text que citam: «Car aquest és el propòsit de l'Església catòlica: que es conservin íntegres les tradicions de cada església particular o ritu. I vol també adaptar el seu estil de vida a les diverses necessitats de temps i lloc» (*OE* 2).

L'orientació de la pastoral especialitzada:

Les conferències episcopals (...) estudiïn amb atenció els problemes més urgents que es refereixen a les persones esmentades (= emigrants, etc.) i, amb adequats mitjans i institucions, mirin d'atendre i fomentar la seva cura espiritual, amb concòrdia de voluntats i unió de forces, tenint en compte primerament les normes que la Seu Apostòlica ha establert o establirà, degudament acomodades a les circumstàncies de temps, lloc i persones» (*CD* 18b).

La formació de províncies eclesiàstiques:

També aquí hi ha lloc a la revitalització, perquè «el bé de les ànimes demana una circumscripció adient, no sols de les diòcesis, sinó també de les províncies eclesiàstiques; més encara, aconsella l'erecció de regions eclesiàstiques, per tal d'atendre millor les necessitats de l'apostolat segons les circumstàncies sociològiques i locals...» (*CD* 39).

L'escola de l'església:

Té una imatge dependent del missatge evangèlic, però «pot revestir diverses formes segons les circumstàncies de cada lloc...» (*GE* 9a).

La retribució econòmica dels preveres:

Ha de ser fonamentalment igual per a tots, «tenint en compte tant la natura del càrrec mateix com les circumstàncies de lloc i temps» (PO 20a).

Els òrgans consultius del bisbe:

Aquests són diversos segons les diverses circumstàncies «o el caràcter dels diversos llocs» (CD 27b).

- b) *La meta de la missió no és altra que la radicació de l'església en un lloc, com a sacrament de salvació*

De bell nou ens trobam que el Vaticà II és més explícit i concret sobre l'església local quan parla dels pobles de missió: tal volta podem dir que la claredat és més diàfana quan es parla d'altri. Encara els països de missió són gairebé com «uns altres pobles», fins i tot per a un concili del s. XX, perquè els bisbes i els teòlegs de l'anomenat Tercer Món eren encara minoria.

S. Brechter ha resumit el número 19 d'AG dient: «La tasca de la missió no s'esgota amb conversions individuals, ni que aquestes s'expressin en baptimes massius; la seva meta és la construcció de comunitats cristianes i llur radicació i incorporació en espais vitals no cristians³³».

Una eclesiologia deficitàriament catòlica i més salvacionista que inspirada en la Història de la salvació, havia conduït a una llarga controvèrsia sobre la finalitat de la missió. No entrem en tal discussió, sinó que, recollint aquí la doctrina conciliar que ens mostra la tasca de l'església com a edificació històrica del poble de Déu, i que en l'AG es presenta d'una manera global, ens permet organitzar les referències locals partint d'ell.

Els passatges principals d'AG 19 són els següents:

«El treball d'implantació de l'església en un determinat grup d'homes ateny un terme precís quan la congregació dels fidels, arrelada de temps en la vida social i ja més o menys adaptada a la cultura del lloc, frueix

33. Comentari a AG, dins LTK, DZVK III (1968), p. 73.

d'una certa estabilitat i fermesa, és a dir, que està proveïda d'una colla, per bé que insuficient, de sacerdots, religiosos i seglars del propi país, i d'aquells ministeris i institucions que són necessaris per a desenvolupar i eixamplar, sota la guia del propi bisbe, la vida del poble de Déu.

En aquestes esglésies novelles, la vida del poble de Déu ha de madurar en tots els camps de la vida cristiana, que cal renovar segons les normes d'aquest concili (...); la fe, finalment, és ensenyada amb una catequesi escaient, proclamada en una litúrgia ajustada a l'esperit del poble i, mitjançant una legislació canònica adient, introduïda en els bons costums i institucions locals.

(...) Que persisteixi la més profunda comunió de les esglésies novelles amb tota l'església, els elements tradicionals de la qual cal afegir a llurs cultures, per tal d'augmentar, en virtut d'un corrent recíproc de forces, la vida del Cos místic. Per això cal conservar els principis teològics, psicològics i humans capaços de menar al foment d'aquest sentiment de comunió amb l'església universal.

Aquestes esglésies, situades gairebé sempre en les regions més pobres de la terra, pateixen fins avui d'una gravíssima manca de sacerdots i penúria de recursos materials. Per això els cal en gran manera una acció missionera indefallent de tota l'església que els forneixi sobretot les ajudes que serveixen d'increment de l'església local i de maduració de la vida cristiana» (AG 19).

El lloc diu relació a la cultura. La constitució *Gaudium et Spes* (GS) ha iniciat una presa de postura molt ambiciosa davant ella³⁴. En primer terme n'ha descrit la complexitat, i n'ha desaristocratitzat el concepte, amb la qual cosa, junt amb la democratització, se n'ha obtingut una historització que implica totes aquelles expressions humanes davant la vida i la mort, dins el món i respecte a Déu, que formen «un determinat medi històric en el qual ve a inserir-se l'home nascut en qualsevol poble i en qualsevol temps, i és d'on extreu aquells valors per a promoure la civilització humana» (GS 53).

Amb aquesta base ampla, i que penetra fins al més profund de la persona com a protagonista d'un nou estil de vida i la creació d'un poble, el Vaticà II pot parlar «d'una estabilitat i fermesa» (AG 19), aconseguides per l'església, i d'un ventall de possibilitats de presència, que arriben a fer del cristianisme, onsevilla, un ele-

34. Cf. GS 53, on descriu el que el concili entén per cultura.

ment de la vida nacional irrenunciable, per més que no pugui rebre una interpretació integrista³⁵.

4. *Referència a estructures eclesiàstiques supradiocesanes*

Dins aquesta perspectiva, el decret *UR*, lluny de ser localista, és un testimoni de l'expressió missionera més autèntica. El mateix impuls missioner de l'església apostòlica que conjugà la vocació essencialment universal de la fe en Crist amb la seva radicació dins cada realitat històrica de cada comunitat humana, per la mateixa limitació cronològica, aquella primera església no conegué la darre-ra dimensió de l'església local, però en posà els antecedents. Ens referim a les grans tradicions eclesials, que en el món oriental arribaren a configurar els patriarcats, i que, a l'Occident, i en els països en els quals l'església ha crescut recentment, no ha trobat encara el model de llur vida i convivència.

La configuració de l'estructura eclesiàstica en comunitats d'esglésies que tenen un mateix lloc, una mateixa tradició cultural i que, en conseqüència, han desenrotllat una certa tradició eclesiàstica, ha estat valorada pel Vaticà II, com ja hem vist, amb ulls providencialistes, com a base per a una consideració que cal recollir:

«Fou voler de Déu provident que s'agrupassin orgànicament diverses esglésies passats uns temps que les havien plantades els apòstols i llurs successors; éen els grups, s'hi ha arrelada —dintre de la fe única i la constitució divina única de tota l'església— una pròpia disciplina, una litúrgia pròpia, un patrimoni d'esperit i de teologia. Algunes, concretament les antigues esglésies patriarcals, com a mares en la fe varen infantar esglésies filials, amb les quals mantenen encara relacions més de família i caritat en llur vida sacramental i observança mútua dels drets i deures. La varietat d'aquestes esglésies locals, engendrada d'unitat, palesa amb més arguments la catolicitat de l'església indivisa. Ben semblantment avui les conferències episcopals poden aportar una acció múltiple i eficaç perquè l'interès corporatiu qualli en concretes realitats» (*LG* 23d).

El decret sobre ecumenisme, aprovat en la mateixa data que la *LG*, coincideix també amb ella en la positiva valoració de l'origen

35. Cf. J. MASSON, *Decreto sull'attività missionaria della Chiesa*, Torino 1966, p. 311, n. 6, el qual, comentant *AG* 19, indica que el president de la Unió Índia Radhakrisnan i el primer ministre Nehru feren declaracions sobre el cristianisme, considerant-lo com a autèntica i antiga part de la indianitat.

de les «esglésies particulars o locals» orientals, entre les quals ocupen el primer lloc les patriarcal:

«Plau al sagrat concili de recordar a tothom, entre altres coses de molta importància, que s'han desenrotllat a l'Orient moltes esglésies particulars o locals, enmig de les quals ocupen el primer lloc les esglésies patriarcal i moltes de les quals es gloriën de tenir origen en els mateixos apòstols. Per això, entre les esglésies orientals va prevaler i preval la preocupació sol·lícita per conservar aquelles relacions fraternals en la comunió de la fe i la caritat que hi ha d'haver entre les esglésies locals, com entre germanes» (UR 14a).

Aquestes reflexions són les que més palesen les afirmacions que sovint trobam sobre la historicitat de l'església, en el vessant de la seva tasca secular d'assumir la història dels pobles, no ja solament dels individus.

L'interès de les paraules del Vaticà II radica, sobretot, en el fet que aquesta compenetració ha tingut i té uns esquemes que, històricament, s'han demostrat vàlids per a l'Orient. Deixam de banda una anàlisi històrica, perquè aquest no és el seu lloc. De tota manera, cal no passar de llarg el darrer incís de *LG* suara citat, que assigna a les conferències episcopals un paper semblant al dels patriarcats. Ara bé, si la realitat patriarcal i les altres similars han anat congriant-se a força de temps i de múltiples contingències històriques, hom desitjaria que per a les conferències episcopals esdevingués quelcom de semblant. Però, almenys pel que fa a la nostra realitat, hom té la impressió que la Conferència Episcopal Espanyola ha quedat aclaparada per l'estructura estatal, oblidant com a tal conferència «les diferències locals» (AG 31a).

L'unitarisme, la centralització, d'una part, i l'acceptació indiscriminada de la validesa pastoral de les fronteres polítiques, per l'altra, contribueixen a assimilar les conferències episcopals a una sobreestructura de poder paral·lela a l'estatal, en detriment d'un servei més realista i pròxim al poble. Tal dissociació duu a una mena d'autofinalització de la conferència episcopal en ella mateixa.

El concili, sens explicar les conseqüències de la noció de «conferència episcopal», quan descriu el patrimoni variat de les esglésies patriarcal, esmenta uns valors que no tenen perquè veure's condicionats per factors polítics, sinó més tost és el poble que ha acceptat l'evangeli el que contribueix a llur configuració, aportant-hi el

seu geni. Aquest darrer aspecte és un dels que caldrà tenir presents dins la vida quotidiana de les nostres esglésies i, als nivells pertinents, correspondrà treure'n exemplarment les conseqüències institucionals pertinents, derivades del Vaticà II.

II. «ECCLESIA PARTICULARIS»

Una segona denominació de l'església que es repeteix força vegades dins el Vaticà II, és la de «ecclesia particularis», expressió que es troba en singular i en plural. El seu ús prové, sobretot, del camp canonic, amb especial referència a les esglésies d'Orient.

Dins el Vaticà II, l'ús d'aquesta terminologia es ressent del seu bressol, de manera que serveix per a descriure amb precisió la diòcesi, quin és el poder del bisbe, així com també, a nivell més alt, s'empra per a designar els ritus orientals i els patriarcats.

1. *La diòcesi com a església particular*

a) *Definició de diòcesi*

Dins la documentació conciliar, hi trobam dos capítols que ja dins el seu títol parlen de les esglésies particulars. Ambdues vegades el concili es refereix a la diòcesi. Tenim així el decret «*Christus dominus*», que en el capítol segon tracta «De episcopis quoad ecclesias particulares seu dioeceses»; i el decret AG presenta la mateixa matèria sota la simple intitulació del capítol tercer, «De ecclesiis particularibus».

Dins ambdós capítols hi ha una reflexió teològica destinada a accentuar l'objectiu del ministeri episcopal, que no és altre que conduir la «porció del poble de Déu» de tal manera que esdevingui plenament església de Crist:

«La diòcesi és una porció del Poble de Déu que ha estat confiada al bisbe perquè la pasturi amb la col·laboració del presbiteri, de manera que, unida al seu pastor i congregada per ell en l'Esperit Sant, mitjançant l'Evangeli i l'eucaristia, constitueixi una església particular, en la qual veritablement està present i operant l'una, santa, catòlica i apostòlica església del Crist» (CD 11a).

Arrencant d'aquesta funció representativa, pròpia de l'església particular, el decret AG 20 afirma que també les esglésies novelles tenen una tasca missionera per davant:

«Com que l'església particular està obligada a representar de la manera més perfecta possible l'església universal, ha d'adonar-se bé que ella mateixa ha estat enviada, també, als qui no creuen en Crist, tot i que viuen en un mateix país, perquè sigui, amb el testimoni de la vida de cada fidel i de tota la comunitat, un senyal revelador del Crist».

El text segueix més endavant dient:

«Per a poder dur a terme aquest treball missioner d'una església particular, calen ministres idonis, oportunament preparats d'una manera adient a les condicions de cada església» (AG 20h).

Dins aquesta línia de plenitud i d'arrelament assenyala alguns àmbits de creixement i de servei. El primer, respecte a la formació d'un presbiteri adequat:

«Finalment, perquè el ministeri de salvació es pugui exercir de la manera més adient en la diòcesi, cal tenir com a norma que hi hagi en cada diòcesi clergues almenys suficients en nombre i capacitat per a pasturar com cal el poble de Déu; que no manquin aquells serveis, institucions i obres que són propis de l'església particular i que l'experiència demostra necessàries per al seu bon govern i per a l'apostolat...» (CD 23,3).

Partint d'aquesta eclesiologia, no sorprèn, ans n'és una exigència, que el concili proposi als religiosos l'abnegat servei al Cos de Crist, que s'expressa en l'església local:

«Tots els religiosos —als quals, en totes les coses que segueixen, són equiparats els membres dels altres instituts que professen els consells evangèlics— segons la vocació pròpia de cadascú, estan obligats a treballar amb esforç i diligència per a l'edificació i l'augment de tot el Cos místic del Crist i per al bé de les esglésies particulars» (CD 33a).

No fa sinó reiterar el que ja s'havia establert en la LG, amb aquests termes:

«Els membres dels instituts, en compliment del deure eclesial segons el propi estat de vida, han de reverenciar i obeir canònicament els bisbes per

raó de l'autoritat que tenen en les esglésies particulars i de la necessària unitat i harmonia en l'apostolat» (LG 45b).

b) *El ministeri episcopal*

L'expressió «ecclesia particularis» recolza amb preferència en la funció pròpia dels bisbes. Vegem els trets principals que el text conciliar assenyala a propòsit d'aquella.

En primer lloc, es declara que els bisbes regeixen l'església particular en nom de Crist, del qual són vicaris, i no en nom del papa, amb el qual és imprescindible de mantenir la comunió:

«Els bisbes han de governar les esglésies particulars a ells encomanades com a vicaris i ambaixadors del Crist» (LG 27a).

La postura conciliar és prou clara i sustentada, fins i tot, amb diversos textos papals, tal volta per un afany pedagògic respecte a corrents de pensament que els reduïa a vicaris o delegats del papa, cosa que, evidentment, estaria desproveïda de tradició primerenca.

Abans, la constitució dogmàtica ha delimitat més expressament l'àmbit territorial de l'acció episcopal dient:

«Cada bisbe exerceix el seu govern pastoral sobre la part del poble de Déu que se li ha encarregada —l'església particular que presideix—, no sobre les altres esglésies ni sobre l'església universal» (LG 23b).

Això no obstant, cal no oblidar que aquesta precisió es troba dins un número que afirma la responsabilitat universal dels bisbes, i n'explicita les expressions; el número comença així:

«La col·legialitat es nota també en la mútua relació de bisbe i església particular i església universal» (LG 23a).

Passant a un altre document de caire diferent, com és el decret CD, podem veure l'aplicació més precisa de la corresponsabilitat episcopal respecte a totes les esglésies. Aquí en recollirem dos aspectes. En primer lloc, el treball conjunt de diversos bisbes:

«Individualment l'exerceixen (l'ofici episcopal) respecte a la porció del ramat del Senyor que se'ls confia, tenint cura cadascun d'ells de l'església

particular que li fou encarregada o, de vegades, conjuntament alguns d'ells atenen certes necessitats comunes a diverses esglésies» (CD 3b).

Més endavant, el document no oblida que la solidaritat té manifestacions fins i tot quantificables:

«A més, els bisbes tinguin present que, en l'ús dels béns eclesiàstics, cal tenir en compte no sols les necessitats de la pròpia diòcesi sinó també les de les altres esglésies particulars, per tal com són parts de l'única església de Crist» (CD 6c).

Ja dins un altre nivell, la constitució sobre la litúrgia remarca el valor de les expressions de pietat, amb font episcopal:

«Gaudeixen també d'una especial dignitat les pràctiques religioses de les esglésies particulars que es fan per manament dels bisbes» (SC 13b).

Cosa que té una precisa aplicació, amb més raó, quan es tracta de la preparació dels «Ritualia particularia» (SC 63b), seguint el ritual romà, del qual s'anuncia la publicació.

2. *Església particular amb referència nacional*

a) *La diversitat, exigència de la catolicitat*

Les expressions eclesiològiques es troben, sobretot, dins el decret sobre l'activitat missionera de l'església, on cobra importància el naixement i creixement de la comunitat amb tendència universal, és a dir, oberta a la gran tasca de fer-se pelegrina amb homes i dones de tots els pobles, tot restant fidels a l'evangeli. El concili és prou conscient de les exigències de la missió catòlica i de la lentitud que imposa la policromia cultural de la humanitat; però la plenitud de la catolicitat en surt enriquida. Per aquí hom s'acosta, de bell nou, a l'objectiu de la missió:

«El fi propi d'aquesta activitat missionera és l'evangelització i instauració de l'església en els pobles o grups on encara no ha arrelat. De manera que, de la llavor de la paraula de Déu, creixin arreu del món esglésies autòctones particulars, ben fonamentades, proveïdes de forces verament seves i de maduresa, ben dotades d'una jerarquia pròpia unida al poble fidel

i d'uns mitjans adients al ple desenvolupament de la vida cristiana —així podran aportar la seva part al bé de tota l'església. El mitjà principal per a aquesta implantació és la predicació de l'evangeli de Jesucrist, per l'anunci del qual el Senyor envià els seus deixebles a tot el món, per tal que els homes nats de nou per la paraula de Déu s'agregassin pel baptisme a l'església, la qual, com a cos que és del Verb encarnat, es nodreix i viu de la paraula de Déu i del pa eucarístic.

En aquesta activitat missionera de l'església, de vegades es troben entremesclades diverses condicions: primerament, de començ i implantació; després, d'innovació o joventut. Eixint d'això, tanmateix, l'acció missionera de l'església encara no està, sinó que és en les esglésies particulars ja constituïdes que llavors incumbeix el deure de perllongar-la i de predicar l'Evangeli a cadascun dels qui són encara fora» (AG 6c.d).

b) *La comunió, expressió de la catolicitat*

La LG exposa els principis damunt els quals es constitueix la catolicitat, que comença per la crida de tots els homes, segueix pel reconeixement de llur existència històrica formant pobles. Més encara, quan els homes dels diversos pobles entren dins l'església, li aporten la diversitat, que es manifesta en la pluriformitat d'esglésies:

«I així es comprèn també el fet i el dret de les esglésies particulars amb llurs costums propis dintre de la comunió eclesial sota el primat intocable de la càtedra de Pere, que presideix tota l'assemblea en la caritat, garanteix les varietats legítimes i vetlla ensems perquè els regionalismes eclesials («particularia») en comptes de destorbar ajudin a unir» (LG 13c).

Les ressonàncies d'aquest plantejament es troben en el decret AG que proposa com a inspiració de l'arrelament de l'església l'encarnació del Crist; fet que exigeix una reflexió meditada dins «cada gran territori cultural» (AG 22b), que ajudarà a superar el sincretisme i la pèrdua de la identitat de l'església, per tal d'assolir la veritable catolicitat:

«Les noves esglésies particulars, en fi, ornades de llurs tradicions, tindran el seu lloc en la comunió eclesiàstica, restant íntegre el Primat de la Càtedra de Pere, que presideix tota l'assemblea de la caritat» (*Ibid.*).

En la diversitat radica l'imperatiu de la missió. La GS acaba reconeixent el caràcter general quant a les directrius, així com la descripció de l'evolució de moltes matèries, i llur mateixa evolució és

força complexa. Però no es tracta d'un simple reconeixement, sinó d'una urgència a continuar la tasca, cosa que correspon a cada creient, i a cada església. Així titula el número 91: «Tasca de cada fidel i de les esglésies particulars», la qual se concretarà en l'adaptació a cada poble i a cada mentalitat el que el concili ha meditat per al servei dels creients (cf. GS 91b).

c) *La diversitat d'esglésies orientals*

La denominació d'aquestes esglésies:

El que dins els apartats anteriors s'ha expressat com a tasca que, en tot cas, té una tradició força curta en l'església llatina, ha trobat una realització mil·lenària dins l'Orient. El Vaticà II reconeix obertament aquesta tradició, tot proclamant la seva autenticitat eclesial, la seva pertinença a la unitat catòlica presidida pel bisbe successor de sant Pere, i, cal subratllar-ho, la seva tasca missionera arreu del món.

El decret sobre les esglésies orientals catòliques, tot seguit després de la introducció (OE 1), dedica una secció a exposar aquests principis sota l'epígraf: «De ecclesiis particularibus seu ritibus»³⁶; la denominació, marcada per les diverses formes litúrgiques de les esglésies, cal que sigui tenguda present. Els fragments que ens pertiquen són els següents:

«L'església santa i catòlica, que és el Cos místic de Crist, és formada pels fidels, que s'uneixen orgànicament en l'Esperit Sant mitjançant la mateixa fe, els mateixos sagraments i el mateix govern, i que, aplegant-se en diversos grups, enllaçats per la jerarquia, formen esglésies particulars o ritus. Entre elles es manté una comunió admirable, i, lluny de constituir la varietat dintre l'església un perill per a la unitat, més aviat n'és una manifestació. Car aquest és el propòsit de l'Església catòlica: que es conservin íntegres les tradicions de cada església particular o ritu. I vol també adaptar el seu estil de vida a les diverses necessitats de temps i lloc» (OE 2).

«Aquestes esglésies particulars, tant de l'Orient com de l'Occident, bé que es diferencien entre elles per raó dels anomenats ritus, això és, la litúrgia, la disciplina eclesiàstica i el patrimoni espiritual, és sols parcialment, i són confiades de la mateixa manera al govern pastoral del Romà Pontífex....» (OE 3).

36. Cf. OE 10, citat més endavant.

«Cal, doncs, que, arreu del món, hom tingui cura de la defensa i augment de totes les esglésies particulars i que per això es constitueixin parròquies i jerarquia pròpia, quan ho demani el bé espiritual dels fidels. Els jerarques de diverses esglésies particulars amb jurisdicció sobre un mateix territori procurin afavorir la unitat d'acció...» (OE 4).

Diverses qüestions litúrgiques:

En primer terme, trobam una expressió del bon sentit pastoral que, sense pretendre privilegiar cap església, cerca l'atenció de tots els fidels:

«A causa de la barreja diària dels fidels de diverses esglésies particulars en una mateixa regió o territori oriental, la llicència que els preveres de qualsevol ritu tenen d'oïr confessions, concedida degudament i sense cap restricció pels jerarques propis, s'estén a tot el territori del qui fa la concessió, i també als llocs i als fidels, de qualsevol ritu que siguin, dintre el mateix territori, a no ser que ho negui expressament el jerarca local quant als llocs del seu ritu» (OE 16).

La mateixa pluralitat de ritus afecta el calendari litúrgic, amb greus repercussions dins la vida social del poble creient, per això el concili en regula l'ordenació, prescrivint, entre altres punts que:

«Quant a la institució, trasllat o supressió de festes per a cada església particular, ultra la Seu Apostòlica, tenen competència els sínodes patriarcalcs o arquebisbals, tenint, però, degudament en compte tota la regió i les restants esglésies particulars» (OE 19).

Cau també sota l'autoritat de qui presideix una església particular quant es refereix al sots-diaconat i ordes menors («providat auctoritas legislativa uniuscuiusque ecclesiae particularis») (OE 17).

3. *Les esglésies particulars o patriarcalcs*

Dins el decret sobre l'ecumenisme, hom hi troba un particular reconeixement de les esglésies patriarcalcs. En aquest cas no s'empra la terminologia presa del «ritu», sinó més tost la d'origen ministerial, consagrada per una antiga tradició, com és la que designa els caps de les grans esglésies antigues: el patriarcat, que és una de

les plasmacions de l'església particular o local —s'adverteixi l'ús indiscriminat d'ambdós termes—, que, a voltes, té el seu començament en una comunitat fundada per un apòstol:

«Plau al sagrat concili de recordar a tothom, entre altres coses de molta importància, que s'han desenrotllat a l'Orient moltes esglésies particulars o locals, enmig de les quals ocupen el primer lloc les esglésies patriarcals i moltes de les quals es gloriaven de tenir origen en els mateixos apòstols» (UR 14a).

Dins el decret *OE* es fa una precisió, d'ordre jurídic, en quant s'assimila l'autoritat dels arquebisbes majors a la dels patriarques:

«El que s'ha dit dels patriarques val també, segons les normes del dret, per als arquebisbes majors, que presideixen tota una església particular o ritu» (*OE* 10).

CLOENDA

El repàs dels textos que hem elegit perquè contenien d'una o altra forma els termes «locus-localis-localiter» i «particularis», ofereix uns resultats que permeten de besllumar una reorientació de l'eclesiologia a partir de la llavor sembrada pel Vaticà II.

Tot i que el concili no es proposà d'assolir una convergència terminològica, es pot observar que una part de la literatura teològica que s'ha ocupat de la qüestió s'ha decantat pel terme «particularis», sens que, en general, abans hagi precedit una anàlisi que justificàs tal preferència. H. de Lubac sí que l'ha feta³⁷. De tota manera, no es tracta d'encetar un problema de paraules; però es pot avançar la hipòtesi que la preferència per la terminologia «església particular» dins bona part de la bibliografia i, com observam en un altre indret, dins el nou codi de dret canònic, es deu al silenci força

37. Vegeu els títols dels estudis citats dins aquest treball. Solament he trobat el recull dirigit per A. Amato i Ramon Pou i Rius que, explícitament, han optat per l'expressió «església local», reconeixent-li més amplitud de significació que el corresponent «església particular», cf. *La Chiesa locale* 9, n. 2, cap al final. Evidentment, una recerca sistemàtica dins la bibliografia ens podria dur a resultats diferents, com hom pot deduir del que diu el mateix Amato respecte a les publicacions en llengua italiana.

estès sobre LG 26a³⁸, ignorat, fins i tot en una nota que, durant el sínode de 1974, féu circular el cardenal Baggio, en la qual, al marge de tota quantificació, es diu que l'adjectiu «locale» es troba poques vegades («per raro») sol per a qualificar l'església³⁹, afirmació que tal volta era interessada i que, sobretot, s'encamina cap a la qüestió de paraules, que pot no conduir a res. El silenci generalitzat sobre LG 26a no deixa de ser, paradoxalment, cridaner, sobretot si hom té present que tot el bocí fou introduït de forma clarament intencionada. Tal volta encara costa de pair el nou projecte d'església que es pot generar a partir d'ell, i podria ser que el silenci no estigués desproveït de tesi.

Després d'aquestes comprovacions, la primera conclusió que hem de treure és que, partint de LG 26a i SC 42, s'obre un camí clarificador per a la realitat església; perquè aquests textos l'acosten a la vida de la comunitat dels creients, qualssevol sien aquests, mentre visquin de l'anunci de la salvació del Crist, facin la memòria del seu misteri pasqual, constitueixin el Manament Nou com a més profunda aspiració de la convivència i estiguin obertes a la totalitat eclesial mitjançant el servei presbiteral i el ministeri dels bisbes. La frescor del Nou Testament que transpua LG 26a mena a reconèixer que es pot transformar en vida l'ensenyament de la mateixa constitució dogmàtica sobre la força de l'Esperit Sant (LG 4). La sacramentalitat de l'església, que realitza i expressa la unió amb Déu i entre els homes, mai no és tan palpable com ho és en l'as-

38. També hom té dificultat per a entendre el silenci de Hamer, en AMATO, *La Chiesa locale* 37, i de BANDERA, *Iglesia Universal* 68, sobre la comunitat local; tot i que citen LG 26a. Més encara, és més problemàtic el que diu el darrer autor citat respecte a LG 23b i 26a, a la mateixa plana: «En estos dos pasajes la Iglesia particular se toma en sentido estricto, es decir como aquella porción del pueblo de Dios que ha sido encomendada al cuidado pastoral de un obispo». DE LUBAC, *Les Églises* 42, cita a favor de la terminologia «particularis» per a designar la diòcesi, LG 26a, en el text i en nota, cosa que és fora de lloc.

39. Cf. el títol d'aquesta nota en José LACHAGA, *Iglesias particulares y grupos étnicos*, Bilbao 1981, p. 21, n. 8. Respecte a ella, l'avui bisbe KLOPPENBURG, *La Iglesia particular* 195, ja manifestà certa suspicàcia, per si el cas de la identificació de l'església particular amb la diòcesi no inclogués «la oculta intenció de negar la possible formació o creació de organismes eclesiales más amplios». El nou codi no exclou les dites formacions; però elles no reben el nom d'esglésies, com tampoc no són qualificades com a tals les «comunitats intradiocesanes», les quals encara ho són en l'esmentada nota. L'expressió «església local» és gairebé absent del Codi de Dret Canònic 1983, cf. AMENGUAL I BATLE, *Poble-Església local* 105-120.

semblea reunida⁴⁰, amb capacitat d'assumir i revisar la seva vida sota l'esperit purificador. La radicació en el lloc n'és un factor decisiu.

Aquesta dimensió manifesta visiblement que l'església local no és un desdoblament d'una realitat superior, ans més tost és una creació de la paraula de Déu que, al seu torn, en fa una comunitat anunciadora de la Bona Nova, descobrint totes les exigències per a despertar l'acolliment del missatge i de la salvació del Crist en cada indret.

La proclamació de l'Evangeli, la celebració sacramental i el ministeri acompanyen els creients en el creixement i maduració de la fe, i en el compromís evangelitzador i de solidaritat amb els petits i amb els allunyats.

L'exemplaritat del camí seguit per Crist és el punt de referència per a l'església local a l'hora d'elegir els mitjans per a anunciar i servir segons l'esperit evangèlic (cf. LG 8).

Dins aquest nivell apareix clarament que la participació i responsabilitat són possibles i pertanyen a tota la comunitat, cosa que planteja la gran qüestió de transcendir, amb signes i accions, el model dualista: per una banda els qui ensenyen, i per l'altra els qui s'han de deixar ensenyar i guiar. El problema de la radical igualtat dels membres de l'església (cf. LG 32b) es planteja cruament, amb esperances i desencisos, amb promeses i petites realitzacions, amb comprensió i amb rebel·lions, precisament dins l'àmbit de l'esglé-

40. RAHNER, *Sobre los principios* 504: «...la "localización" es una característica esencial de la celebración eucarística como acto sacramental del culto (...). La Eucaristía no puede ser celebrada más que por una comunidad reunida en un mismo lugar. En otras palabras, la Iglesia es, indudablemente, una institución social, permanente, destinada a todos los hombres, pero, por su mismo ser íntimo, debe actualizarse en un lugar determinado. Como acontecimiento local, la Eucaristía no es solamente celebrada en la Iglesia: en el sentido más profundo, la Iglesia no llega a ser plenamente acontecimiento sino en la celebración local de la Eucaristía. En último término, y por esta razón, la Escritura puede llamar "Ecclesia" a la comunidad local, nombre que significa, al mismo tiempo, la unión de todos los creyentes dispersos por todo el mundo. No sólo resulta cierto decir: la Eucaristía existe porque existe la Iglesia, sino también, con tal de que se interprete rectamente: existe la Iglesia porque existe la Eucaristía. Por el hecho de estar este acontecimiento, por su propia naturaleza, localizado y vinculado a un elemento espacio-temporal en una comunidad local, la Iglesia local no es solamente como una agencia, libremente creada como consecuencia, de la única Iglesia universal, sino que es el "Acontecimiento mismo de esta Iglesia universal"».

sia local. La responsabilitat dels laics s'experimenta a aquest nivell, i és aquí on mantes vegades roman com quelcom que encara resta per ser reconegut efectivament.

A la dimensió intracomunitària, la segueix la penetració, el diàleg i la presència dins la comunitat humana enmig de la qual pelegrina l'església. L'església local no és de cap manera invisible ni tampoc forma una comunitat desarrelada. El seu caràcter comunitari és essencialment obert al món, fet que li dóna un nom i una història propis, que no es pot escindir de la història i de la sort de la comunitat natural on es troba, i de la qual provenen els seus membres.

Per això, tot quant hem dit sobre l'assumpció dels valors del poble, i de portar-los cap a la catolicitat mitjançant una crítica purificadora i una promoció del patrimoni de cada poble, és una tasca que comença on una colla de persones han sentit la crida de Déu i es reuneixen per fer la memòria de Nostre Senyor Jesucrist, és a dir, on els homes neixen, viuen, treballen, pateixen, frueixen i lluiten, mentre esperen ser cridats definitivament a la casa del Pare de tots.

La comunió entre aquestes comunitats, expressada en la celebració eucarística presidida pel prevere, resta sempre oberta a la gran comunitat eclesial, tota ella sacrament de salvació en Crist, vivificada per l'Esperit a glòria del Pare. Així, cal passar a l'altre nivell d'església local, que és la comunitat diocesana.

La diòcesi, sobretot si es manté dins uns límits raonables, apareix com un segon nivell d'església local, sia pels elements teològics sia per la possibilitat sociològica d'expressar la comunió de vida dels creients, que prové de la concreció que permet el lloc⁴¹.

La terminologia conciliar és prou indefinida a tots els nivells; però sembla que permet d'aplicar amb major coherència l'adjectiu «particularis» a altres comunitats d'església, en les quals l'homogeneïtat del lloc queda en segon terme, conservant, no obstant això, un valor radical, sia per haver estat el bressol de la missió que creà les esglésies, sia perquè la proximitat geogràfica fa que els pobles

41. L'església local = diòcesi celebra l'eucaristia, i la «localitat» és essencial a la comunitat. La «particularitat» no li escau. En canvi, les esglésies patriarcalcs, els diversos ritus, sí que tenen una forma particular de celebrar-la, que depèn de la teologia que els és característica i que forma part de llur patrimoni.

plantegin afinitats històrico-culturals. De tota manera arribam a un grau d'església en el qual les relacions s'expressen de forma diversa, d'acord amb la diversitat de tradicions eclesiàstiques i culturals. Caldria prendre nota que, mentre el decret *OE* es refereix als ritus amb el terme «ecclesia particularis», fins a onze vegades, no ho fa cap volta amb altra «ecclesia localis», cosa que no corrobora la preferència de De Lubac de denominar els «ritus» «esglésies locals».

I és que, a aquesta altura, la vinculació entre aquestes fraternitats d'esglésies no parteix directament de l'única celebració eucarística, com és en la comunitat local i en la diocesana, sinó que la relació s'estableix entre les diverses esglésies, sobretot amb la comunió corresponsable dels bisbes que les presideixen, dins la comunió presidida pel bisbe de Roma.

Aquests nivells puguen des de la província eclesiàstica, passant per les conferències episcopals, no necessàriament predeterminades per les fronteres polítiques, fins a arribar a les conferències episcopals que tenen un abast diguem-ne continental. La vinculació entre aquestes conferències admet diversitat de graus, i parteix més del dret que del sagrament. Al terme de la vinculació d'esglésies germanes, es troba el patriarcat, profundament arrelat dins l'església catòlica, l'exemplaritat del qual probablement encara s'ha de descobrir.

La funció de promoure i presidir la comunió d'aquestes esglésies, locals i particulars, tal volta és la més típica i urgent de quantes són pròpies del papa. Tanmateix la vida de l'església es juga on hi ha comunitats arrelades de creients⁴².

42. El nou codi de dret canònic, qualssevol hagin estat els esforços per mantenir la fidelitat al concili Vaticà II, no dóna la impressió de voler reconèixer cordialment un projecte d'església ascendent, com el que hem descrit, partint del dit concili. Les limitacions a la participació, amb vot, dels laics i dels preveres, a nivell diocesà, i la supervisió i necessària aprovació de moltes decisions de les conferències episcopals, no es poden identificar simplement amb l'exercici del primat. És impossible que el papa pugui arribar a tant. Les decisions episcopals han de passar a les mans dels tècnics curials, no necessàriament més ni menys experts que els de les conferències episcopals. És una manera de reconduir el ministeri episcopal, radicat en el sagrament de l'orde, a l'antic nivell de la jurisdicció limitada, anterior al concili. D'aquesta faísó, la responsabilitat de les esglésies queda força limitada i, amb ella, la creativitat, sempre necessària, tant més quan la història demana dels creients una pre-

sència més activa i fecunda, precisament en nom de l'originalitat i universalitat de la salvació de Crist. Finalment, no cal detenir-se sobre com resulten poc encoratjadores aquestes restriccions dins el camp de l'ecumenisme, sobretot per a aquelles esglésies que consideren l'episcopat com a patrimoni irrenunciable.

Josep AMENGUAL I BATLE
Monestir de la Real
07010 CIUTAT DE MALLORCA

Summary

The late insertion of a long intercalation about the Local Church in *LG* 26a links strongly the Church to the salvific events of Christ, celebrated within the frame of the Eucharist. The community and the place are fixed by the existence of the Church. Notwithstanding the vocabulary of the Vatican II did not followed regularly the treatement of this reality. Thus we observe that the Ecclesiology of the Council Documents, mainly the theological and liturgical ones (especially *SC* 42 and *LG* 26 and 28) have their roots in the local community gathered—in communion with the bishop—to celebrate the Eucharist, and taking its responsibilities from and for the place where it acts and lives. On the other hand the most legal documents (for instance *CD* 11) or belonging to the Oriental Churches (*OE* 1.2.3, etc.) avoid naming the Church with the word «localis» preferring the expression «particularis» that becomes in this last document synonym of «ritus». At the heart of this double terminology «locus/ecclesia-localis» and «ecclesia particularis» there is hidden a different ecclesiological preference. The breath of a rising Ecclesiology noticeable in *SC* 42 and *LG* 26a, is progressively sunk because of the ecclesiological schemes almost exclusively legal.